

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
ȘCOALA DOCTORALĂ
FACULTATEA DE ISTORIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Cultură și propagandă în relațiile
româno-sovietice (1945-1965)**

Rezumat

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Gheorghe Iacob**

**Doctorand,
Botnari Mihaela**

**IAȘI
2022**

UNIVERSITATEA "ALEXANDRU IOAN CUZA" din IAȘI
Școala Doctorală de Istorie

ANUNȚ

La data de 30.09.2022, orele 10:30, în sala 1.2, dra. BOTNARI I. MIHAELA va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul **CULTURĂ ȘI PROPAGANDĂ ÎN RELAȚIILE ROMÂNOSOVIETICE (1945-1965)**, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul ISTORIE.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ. dr. Liviu PILAT, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Gheorghe IACOB, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Referenți:

Prof. univ. dr. Virgiliu ȚĂRĂU, Universitatea "Babeș Bolyai" Cluj Napoca

CS II Paul NISTOR, Institutul de Istorie "A. D. Xenopol" Iasi

Conf. univ. dr. Ionuț NISTOR, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Istorie.

CUPRINS

Listă de abrevieri	3
Introducere	5

CAPITOLUL I

I. CADRUL INSTITUȚIONAL AL RAPORTURILOR CULTURALE

ROMÂNNO-SOVIETICE 1945-1965	23
I.1 Considerații teoretice. Cultură și propagandă externă	23
I.2. Instituții sovietice pentru propagandă și relații culturale externe.....	28
I.2.1. Societatea pentru relații culturale externe (VOKS)	30
I.2.2. VOKS în România și propaganda culturală externă a URSS	35
I.2.3. „Prietenii României” din Uniunea Sovietică (Asociația de Prietenie Sovieto-Română din URSS)	50
I.2.4. <i>Vnimanie! Govorit Moskva</i> : Sovinformbiuro în România.....	54
I.3. Instituții de educație, cercetare și relații culturale externe din România	63
I.3.1. Amicii URSS și Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică	63
Publicația „Veac Nou”	68
Editura Cartea Rusă.....	74
Cursurile populare de limbă rusă sub egida ARLUS	81
Funcționarea ARLUS la nivel local. Cazul organizației Iași.....	91
I.3.2. Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (IRRCS).....	111
I.3.3. Institutul de Studii Româno-Sovietice (ISRS).....	115
I.3.4. Muzeul Româno-Rus	120
I.3.5. Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii (SRSC).....	122
I.3.6. Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură Rusă „Maxim Gorki”	127

CAPITOLUL II

II. CONTACTE CULTURALE ROMÂNNO-SOVIETICE (1945-1965).....	136
II.1. Cadrul juridic și diplomația culturală: tratate, acorduri și convenții culturale româno-sovietice.....	136
II.2. Diplomația românească la Moscova și relațiile culturale româno-sovietice.....	141
II.3. Schimburile educaționale româno-sovietice: studenții români în URSS	155
Primii studenți români în orașele sovietice	158
Ideologie, politică și cultura pentru studenții din Uniunea Sovietică	167
„N-am avut comportare de bolșevic”	172
Studiile în URSS în literatura memorialistică	176
II.4. Gustul icrelor roșii: țărani români în vizită în Uniunea Sovietică (1948-1956)	181
II.4.1. Delegația de colhoznici sovietici în România (1950).....	189
II.5. Intelectuali, muncitori, tehnicieni prin țara eroilor constructori ai comunismului.....	195
II.5.1. Muncitori între <i>rabotniki</i>	203
II.5.2. <i>Au văzut cu ochii țara păcii</i> : intelectuali între București și Moscova.....	212
II.5.3. Intelighenția sovietică în România: note de călătorie și rapoarte oficiale . ale trimișilor din URSS	223
Ilya Ehrenburg în România (1945).....	238

CAPITOLUL III

III. SCHIMBUL ROMÂNNO-SOVIETIC DE CARTE, TRADUCERI ȘI MATERIALE ȘTIINȚIFICE	248
III.1. Cartea rusă și sovietică în România	249
III.1.2. <i>Traduttore, traditore</i> infirmat: probleme de traducere	261
III.2. Reprezentarea României în fondul de carte sovietic și în publicațiile periodice.....	269
CAPITOL IV	
IV. FORME DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ ÎNTR-UN REGIM TOTALITAR.....	284
IV.1. Expoziția prosperității - concept de edificare a brandului de țară în societatea totalitară.....	284
IV.1.1. Expoziția Economică a RPR la Moscova (1950)	296
IV.2. RSS Moldovenească în contextul relațiilor culturale româno-sovietice	302
IV.2.1. Decada RSSM în România (1953)	304
IV.2.2. Zilele Culturii Românești în RSSM (1958)	309
IV.3. Contacte culturale între România Populară și Ucraina Sovietică	321
IV.4. Cultul eroilor sovietici în propaganda ARLUS.....	327
Concluzii	345
Bibliografie	355
Anexe	380

Cultură și propagandă în relațiile româno-sovietice (1945-1965)

Rezumat

Războiul din Ucraina a readus în atenția publică strategiile de *soft power* ale mașinăriei de propagandă de la Kremlin. Conform noilor cercetări, în ultimele decenii, Moscova a inițiat un nou imperialism cultural, o ofensivă propagandistică care amintește de apogeul Războiului Rece¹. Confruntarea ideologică postbelică a constat într-o luptă internațională axată pe maniera de modernizare a societăților, de organizare, control și administrare a culturii². Din această perspectivă, cercetarea relațiilor culturale dintre o putere hegemonică și un satelit reprezintă o temă actuală și legitimă. Primele două decenii postbelice au însemnat o perioadă de transformări radicale pentru România, desfășurate în contextul general al Războiului Rece și sub atenta supraveghere a Uniunii Sovietice.

Așezând demersul nostru pe linia trasată de Patryk Babiracki și Rachel Leah Applebaum, care s-au preocupat de relațiile culturale ale URSS cu statele socialiste (Polonia și Cehoslovacia), în cercetarea de față ne propunem să analizăm relațiile culturale româno-sovietice între anii 1945 și 1965, în contextul Războiului Rece și al hegemoniei culturale și politice sovietice în Europa de Est. Pornind de la o perspectivă generală asupra relațiilor româno-sovietice, ne vom concentra atenția pe instituțiile, mecanismele, actorii și resursele implicate în proiectarea și implementarea politicilor culturale externe, în încercarea de a identifica cele mai importante aspecte ale colaborării culturale româno-sovietice, dintr-o perspectivă duală.

Nu ne-am propus o inventariere sau o urmărire cronologică a tuturor evenimentelor sau contactelor culturale româno-sovietice, acestea fiind extrem de numeroase în perioada respectivă, ci mai mult o analiză tematică a semnificației lor, structurându-le în diverse categorii, raportându-ne la perioada și domeniile în care s-au desfășurat și fragmentar la cei care le-au trăit. Am selectat, în special, momente și fenomene care au beneficiat de o atenție specială din partea forurilor conducătoare și au presupus o mobilizare amplă de resurse logistice și o organizare de lungă durată. De asemenea, am încercat să surprindem anumite particularități ce țin de procesul instituțional și structura instituțională în relațiile culturale româno-sovietice. Un alt aspect avut în vedere este cel legat de rolul instituțiilor guvernamentale și al asociațiilor de profil în raporturile culturale externe și aspecte ce țin de practicile propriu-zise ale relațiilor culturale româno-sovietice. Nu în ultimă instanță, preocuparea noastră s-a axat pe mecanismele prin care aceste instituții au fost implicate în relațiile culturale, având în vedere aspecte precum: schimbul româno-sovietic de studenți și specialiști, vizitele delegațiilor de artiști, literați, universitari, muncitori sau țărani colectivști, schimbul de carte și traduceri, expoziții. Unele dintre aceste mecanisme au fost înglobate în manifestări de mare amploare, cum au fost Zilele Culturii

¹ Marcel van Herpen, *Putin's Propaganda Machine. Soft Power and Russian Foreign Policy*, Rowman & Littlefield, 2016.

² Jessica C. E. Ginow-Hect, *Culture and the Cold War in Europe*, in Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. I, Origins, Cambridge University Press, 2010, p. 400.

Românești în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească ori Expoziția Economică a României la Moscova.

Prin acest demers de cercetare, intenționăm să răspundem la următoarele întrebări: Cine au fost decidenții și beneficiarii politicilor de schimb cultural? Cum au fost trăite, respectiv evaluate programele de schimburi culturale? Cum s-a manifestat ideologizarea excesivă a culturii din perioada comunistă în practica relațiilor culturale româno-sovietice și dacă au existat momente în care programele de schimb cultural s-au detașat de presiunea ideologică? De ce nu a persistat cultura sovietică în mediile din România, în pofida eforturilor consistente de sovietizare și rusificare?

Am fixat limitele temporale între anii 1945 și 1965, întrucât în 1945 s-au reluat relațiile diplomatice româno-sovietice la nivel de ambasadă, iar anul 1965 a marcat sfârșitul unei perioade bine conturate în istoria României contemporane, perioada de final a secretariatului lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la PMR și ascensiunea la putere a lui Nicolae Ceaușescu. În Uniunea Sovietică, în octombrie 1964, la nivelul secretariatului PCUS, Leonid Brejnev a preluat funcția deținută până atunci de Nikita Hrușciiov. Ne-am asumat analiza celor două decenii, încercând să punctăm modul în care au evoluat relațiile culturale româno-sovietice de la perioada *stalinizării* la cea a *destalinizării*.

Din punct de vedere metodologic ne propunem o abordare în care să îmbinăm efortul de recuperare evenimentială cu analiza teoretică a câmpurilor de putere implicate. Astfel, tema propusă pentru cercetare va fi abordată dintr-o perspectivă analitic-descriptivă. Vom urmări să analizăm relațiile dintre România și URSS ținând cont de delimitările tematice, prin contextualizarea în scena internațională, încercând să integrăm cazul românesc în ecuația politicilor culturale externe ale Uniunii Sovietice. Punctul de plecare în analiza documentară a fost descrierea și analiza arhitecturii instituționale din spatele politicilor culturale, cu o focalizare pe principalul instrument de propagandă culturală în străinătate a URSS, Societatea pentru Relații Culturale cu Străinătatea (VOKS), care a devenit a treia dimensiune a politicii externe sovietice, primele două dimensiuni fiind reprezentate de Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe și de Comintern.

Prin analiza relațiilor culturale româno-sovietice și a principalelor instituții implicate, demersul nostru abordează aspectul practicilor culturale, încadrate în politicile epocii. Domeniul relațiilor internaționale a preluat metodologiile uzuale ale sociologiei și ale altor științe socio-umane. Astfel, pentru cercetarea noastră vom face apel la ceea ce literatura de specialitate numește sociologia relațiilor internaționale, iar în problematizare și analiza politicilor culturale externe ne vom raporta la variabile precum: atitudini, valori, grupuri sociale, indicatori economici, indicatori ai calității vieții, indicatori demografici, indicatori ai participării politice, indicatori de opinie, proporția populație majoritară – minorități, rata de alfabetizare.

În ceea ce privește reconstituirea arhitecturii instituționale implicate în schimburile culturale, am urmărit o analiză pe două paliere. Primul palier este reprezentat de ministerele de externe, iar cel de-al doilea de instituțiile culturale și de organizațiile de masă, ambele supravegheate atent de responsabili din partid. Ministerul de Externe avea atribuții în politicile

culturale ce au presupus schimburi de intelectuali (studenți, scriitori, cercetători, profesori) sau intermedierea de traduceri și organizarea evenimentelor culturale în străinătate. Organizațiile culturale (ARLUS, VOKS, APSR, SRSC) s-au preocupat de încadrarea elitelor în așa-numita „culturalizare a maselor”, având misiunea de a angrena un număr cât mai mare de membri.

Având în vedere aceste realități, cercetarea de față urmărește două dintre direcțiile de cercetare în istoria culturii. Prima se referă la istoria politicilor și instituțiilor culturale (acestea fiind legate de problema statului, a națiunii, a simbolurilor puterii) și presupune studierea raporturilor dintre politic și cultural în ceea ce privește idealurile, actorii sau culturile politice. Cea de-a doua direcție se referă la istoria practicilor culturale (ex. ideologia „trăită”, educația, sociabilitățile, memoria/memoriile particulare, uzajele și cutumele grupurilor umane). Pornind de la cele două direcții de analiză, ne-am focalizat atenția pe o serie de elemente care, în opinia noastră, consolidează dimensiunea analitică a cercetării, respectiv: politicile de reprezentare, circuitele culturale, analiza textuală a formelor de media și a formelor literare, aspecte legate de producție, distribuție și consum ale acestora, analiza de discurs. În analiza textelor epocii am urmărit să evidențiem codurile, termenii, ideologia, discursurile și indivizii care au dominat rezultatele culturale.

Datorită faptului că subiectul cercetării noastre reprezintă relațiile culturale între două țări cu o moștenire istorică marcată de conflicte și disensiuni ideologice, am încercat să vedem în ce măsură putem identifica și integra în analiza noastră concepte din zona istoriei comunicării interculturale. Domeniul este unul nou în științe sociale, are ca obiect de studiu interacțiunea dintre indivizi și grupuri din diferite culturi și examinează influența culturii asupra modului în care oamenii se definesc, acționează, simt, gândesc și, evident, vorbesc și ascultă³.

Lucrarea cuprinde patru capitole structurate tematic. Primul capitol debutează cu o încadrare teoretică a subiectului, în care am individualizat termenii și conceptele: cultură, propagandă, *soft power*, diplomatie culturală, propagandă culturală externă. În subcapitolele următoare ne-am concentrat pe reconstituirea arhitecturii instituționale implicată în acțiuni de propagandă culturală și diplomatie culturală. Am urmărit să reliefăm modul de funcționare și atribuțiile instituțiilor și asociațiilor din România și din Uniunea Sovietică și să determinăm rolul acestora în raporturile culturale dintre cele două state. Ne-am concentrat în primul rând pe relația ARLUS-VOKS (Societatea pentru Relații Culturale Externe din URSS), instituții care au asigurat cea mai mare parte a transferului cultural româno-sovietic și sovieto-român. Am urmărit atât organizațiile din România, cât și pe cele din Uniunea Sovietică implicate în schimburile culturale reciproce, care acționau sub coordonarea organelor de partid și de stat. Am inclus în analiza noastră instituții și asociații relevante care au avut atribuții în domeniul relațiilor culturale, precum: Asociația de Prietenie Sovieto-Română (APSR), Sovinformbiuro, Amicii URSS, Asociația Română de Strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică, Cartea Rusă, Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea (IRRCs), Institutul de Studii Româno-

³ Dodd Charles Harold, *Dynamics of intercultural communication*, McGraw-Hill, Boston, 1998, p. 18.

Sovietice (ISRS), Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură Rusă „Maxim Gorki”. Muzeul Româno-Rus, Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii. Aceste instituții și asociații au avut sarcini clare în inițierea și gestionarea raporturilor culturale între Moscova și București. Ne vom limita mai curând la o prezentare concisă a istoricului unora, individualizând rolul acestora în relațiile româno-sovietice. Fiecare dintre instituțiile și organizațiile avute în vedere poate constitui obiectul unor cercetări sistematice în viitor.

În Capitolul II ne referim la mecanismele prin care s-au derulat relațiile culturale româno-sovietice. Capitolul începe cu o creionare a cadrului juridic care a reglementat programele de schimb cultural. În acest capitol am făcut referire la aspecte de relații politice și diplomatice între cele două state, urmărind evoluția schimbului de experiențe între România și URSS, în diverse domenii. În primul rând, am observat cum s-au derulat schimburile de studenți în aria învățământului superior. Am urmărit cum au fost selectați tinerii pentru studii în URSS, care a fost programul lor de la universitățile sovietice, cum s-au integrat în viața academică, cum a evoluat parcursul lor ulterior. Am integrat în analiză aspecte foarte puțin cunoscute, precum vizitele delegațiilor de colhoznici și țărani colectivști în Uniunea Sovietică și a sovieticilor în RPR, a delegațiilor de intelectuali, muncitori, tehnicieni, literați, oameni de știință și cultură. Toți cei care au beneficiat de stagii profesionale ori de deplasări în sprijinul evenimentelor de cultură și propagandă au devenit obiectul analizei noastre. În cadrul acestor schimburi de experiență urmărim drumul și discursul unor intelectuali care au beneficiat de astfel de stagii, dar și cazurile grupurilor de practicieni, muncitori și tehnicieni antrenați în schimburile culturale și științifice avizate de ministerele de profil. În aceste demersuri particulare surprindem trecerea de la relațiile dintre state la relațiile umane sau umanizarea relațiilor, schimbul de idei, comunicare interculturală și experiențe trăite. Acest tip de abordare *from below* poate căpăta forme multiple și variate, în sensul în care schimburile culturale și sociale la care ne referim cuprind aspecte ale vieții cotidiene ce surprind efectiv cum au influențat germenii *civilizației* formarea *omului nou*.

Capitolul III este dedicat politicilor editoriale (publicare și traducere) și distribuției de materiale informative și articole de presă între România și URSS. Am urmărit să identificăm principalele probleme cu care s-au confruntat mediatorii schimbului de carte sau responsabili de traduceri, să explicăm care a fost circuitul instituțional al schimbului de carte, să observăm politica editurilor, precum și impresiile celor care au fost implicați direct în importul, exportul și traducerea de carte și de alte materiale documentare. Literatura realist-socialistă și cartea sovietică destinată maselor largi de populație au fost înzestrate cu un puternic simbolism cultural, a reprezentat o metodă de cunoaștere reciprocă, o formă de propagandă și de deschidere spre diferite tipuri de public, fiind distribuite în paralel cu literatura clasică. Am urmărit, totodată, prezența României în URSS, prin intermediul cărților, traducerilor din lucrările literare și științifice, reprezentarea RPR în presă, manuale, enciclopedii și chiar muzeele literare sovietice.

Capitolul IV este format dintr-o serie de analize particulare, menite să surprindă o serie de evenimente și practici marcate de o anumită specificitate, care pot fi asimilate unor studii de caz. Expozițiile româno-sovietice din diverse domenii (economie, artă, literatură), atât cele sovietice în România („Stalin”, „Revoluția din Octombrie”, „Popoare ale URSS”), cât și cele

românești la Moscova („Expoziția Economică a RPR la Moscova”, „Expoziția de Artă Românească”, „Expoziția Agricolă”) au fost un factor important în politica de imagine și de cunoaștere reciprocă. Noi le-am denumit *expozițiile prosperității* și le-am analizat prin prisma conceptului de *brand de țară*, pe care am încercat să-l adaptăm, cu nuanțele de rigoare, impuse de specificul societăților totalitare.

Cazul RSSM în relațiile culturale cu Uniunea Sovietică nu a fost o constantă pe agenda membrilor CC al PMR sau a diplomaților. Am observat însă că s-au detașat două momente esențiale, care au culminat cu organizarea unor evenimente de amploare: „Decada RSSM în România” (1953) și „Zilele Culturii Românești în RSSM” (1958). Aceste aspecte se încadrează în efortul de a examina raporturile culturale româno-sovietice, implicând instituțiile culturale românești și sovietice, membri de guvern și de partid și organele de securitate, precum și experiențe personale ale celor implicați în activitățile culturale *româno-moldovenești*. În perioada comunistă, între România și Republica Sovietică Socialistă Ucraineană s-au desfășurat cu regularitate schimburi culturale, concretizate în contacte directe între universități și profesori, asociații culturale, artiști, sportivi și cineaști. Aceste contacte româno-ucrainene necesită a fi identificate și tratate nu neapărat ca fenomen separat, ci ca parte integrată a relațiilor româno-sovietice, cu anumite accente pe traseele subiectelor culturale și pe protagoniștii lor, ceea ce vom avea în vedere pe viitor.

Ultimul subcapitol a fost dedicat cultului eroilor sovietici în propaganda ARLUS, studiu în care am urmărit temele predilecte ale propagandei culturale externe sovietice, respectiv analiza de discurs a ARLUS-ului cu momente despre război, literatură, știință și tehnică, zborul în spațiu. România comunistă nu a importat din URSS doar un nou calendar al manifestărilor publice, ci și un întreg panteon de eroi, ale căror povești, promovate cu agresivitate, aveau scopul de a desacraliza spațiul public și de a mobiliza societatea în jurul partidului și a „adevărurilor” sale.

Relațiile culturale româno-sovietice între anii 1945-1965 au fost inițiate și s-au perpetuat pe fondul politicilor represive, de cenzură și înregimentare a culturii. Ideologia politică a acaparat treptat sferele culturale, relațiile umane, influențând raportul între politică și societate. Regimul comunist din România a investit foarte mult în crearea unei infrastructuri culturale care să servească scopurilor politice. Schimburile și comunicarea culturală cu Estul s-au lansat forțat, în detrimentul relațiilor cu Vestul, unde au fost impuse constrângeri serioase. Analiza acestui fenomen nu a intrat, până acum, în atenția istoricilor. Mai mult decât atât, numeroși cercetători din domeniu istoriei culturii au susținut în lucrările lor necesitatea aprofundării unui asemenea subiect, care să valorifice sursele arhivistice disponibile.

În acest demers am plecat de la premisa analizei uneia dintre cele mai percutante arme ale ofensivei sovietice, așa-numita propagandă culturală sau „programele de schimb cultural”, accentuând ideea că sistemul politic a transformat, deseori, activitățile culturale în acte politice. În perioada în care politica internă și externă a României nu putea fi negociată și se conforma doar liniilor impuse de Moscova, lucrurile nu puteau sta altfel în domeniul culturii. Uniunea Sovietică stabilea liniile principale de acțiune și temele centrale ale discursului politic, iar

România accepta cu fidelitate. Mai mult, după 1948, guvernații și-au asumat un autocolonialism cultural, în care strategiile de sovietizare hotărâte la Kremlin au fost întâmpinate cu docilitate de liderii politici din România. În esență, până în anii dezechetului, URSS a încercat prin propaganda culturală să arate umanismul unui model de societate pe care îl impusese cu forța, iar România, prin evenimentele organizate în Uniunea Sovietică, a arătat arăta în ce măsură s-a transformat în direcția indicată de Moscova.

Evoluția fenomenului în timp ne-a permis identificarea unor politici variate în implementarea planurilor culturale: dacă intervalul 1945-1948 a reprezentat ani de pionierat în stabilirea contactelor culturale și de inițiere a unui mecanism funcțional în așa-numita colaborare culturală, perioada 1949-1956 a fost marcată de o ofensivă cultural-ideologică a Moscovei și obediența cvasitotală a RPR față de vecinul de la Răsărit. „Acordul de colaborare culturală bilaterală între RPR și URSS”, semnat în 1956, a schimbat perspectiva asupra colaborării culturale, care treptat începe să facă trecerea de la propagandă culturală la diplomatie culturală.

În următoarea perioadă (1957-1965) au fost stabilite anual planuri de colaborare culturală. Organizațiile controlate de partid încep să cedeze inițiativa instituțiilor statului sau celor universitare. Perioada a fost marcată de demascarea cultului personalității lui Stalin, de deschiderea controlată față de Occident, reinițierea unor legături culturale cu țările din vestul Europei, care au schimbat total perspectiva asupra culturii și artei. Retragera trupelor sovietice (1958), politicile de desovietizare (1958-1965), victoria tehnologică de moment a URSS cu primul zbor în spațiul cosmic (1961) și proclamarea „Declarației de independență din 1964 sunt momente care au marcat latura politico-culturală a relațiilor româno-sovietice.

Prin analiza relațiilor culturale româno-sovietice, a principalelor instituții implicate, demersul nostru s-a concentrat pe aspectul practicilor culturale încadrate în politicile epocii. În particular, la nivelul analizei instituțiilor implicate, ne-am referit la relațiile dintre ARLUS și VOKS, societățile direct responsabile de relațiile culturale dintre România și Uniunea Sovietică și de propagandă externă din perioada postbelică. Fiind direcționat de stat și de partid, VOKS a reprezentat instrumentul esențial al propagandei culturale și a fost considerat „a treia dimensiune a politicii externe sovietice”. Această asociație a mizat și pe abilitățile conducătorilor și ale reprezentanților săi, care aveau, de asemenea, un dublu rol: erau oameni de cultură și erau încadrați în structurile comuniste de partid și de stat. În diverse țări ale lumii au fost înființate asociații susținute de VOKS. În cele mai multe cazuri, fundamentul acestora era pus de partidele comuniste, cu scopul de a prezenta public cultura și modul de viață sovietic celor interesați, dar încă neînregimentăți. Făcând o scurtă analiză a instituțiilor și organizațiilor implicate în relațiile culturale, am observat că au fost create cu mult sprijin logistic și au activat intens pe parcursul a două decenii. Imperiul sovietic a reușit, pentru o perioadă de timp, să organizeze lucrurile astfel încât instituțiile românești să lucreze în slujba propagandei sovietice. Începând cu anul 1965, instituțiile și organizațiile de relații culturale externe și propagandă externă din România la care ne-am referit, fie s-au desființat, fie s-au restructurat, fie au continuat să activeze mai mult simbolic, cu o sigură excepție, IRRCS, care și-a diversificat contactele și activitățile și după 1965.

În anii Războiului Rece cultura a fost principalul mijloc de propagandă externă, nu doar între polurile de putere, ci și între URSS și proprii sateliți. URSS a implementat o politică culturală externă similară pentru toate statele din estul Europei. De ce politica intensă de sovietizare prin instrumente culturale în România nu a rezistat în timp? De ce nu ne-am apropiat de cultura sovietică, cu background-ul ei rusesc, chiar dacă s-au derulat zeci de mii de evenimente culturale și artistice de amploare? Unul din motive ține de faptul că România comunistă a beneficiat de spectacole, expoziții, performance-uri culturale sovietice de mână a doua. Principalele trupe de artă, formații, intelectuali, scriitori au fost trimiși în RDG, Polonia, Cehoslovacia, apoi în SUA, Franța, Italia. În România, „prietenii” sovietici au trimis oameni de cultură și trupe de artiști cu nume mai puțin sonore. Aducem exemplul trupei de Balet de la Bolșoi Teatr, care a fost invitată în repetate rânduri în RPR, fără succes însă.

Un alt motiv care ar putea explica menținerea unor bariere mentale între cele două societăți ține de faptul că întâlnirile personalităților culturale din România și URSS au fost superficiale, în sensul că nu ajungeau să comunice deschis unii cu alții, se exprimau oficial, într-un limbaj de lemn. Întâlnirile de la nivelul oamenilor simpli au fost controlate excesiv, șefii de delegații fiind însărcinați cu supravegherea fiecărui delegat. Contexte unde s-au putut cunoaște îndeaproape românii și sovieticii au fost programele de studii complete, stagiile de practică, coproducțiile de teatru și film.

Al treilea motiv ține de mentalitatea antislavă, antirusească, antisovietică împământenită în România în perioada interbelică. După Primul Război Mondial discursul antisovietic a fost întreținut de partide politice și de o serie de intelectuali⁴ (Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Nae Ionescu, Octavian Goga, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic). În anii postdecembriști, manifestul public antisovietic și antirusec a fost unul eliberator. În perioada recentă producțiile media titrează „Orice român lucid nu poate fi decât clar antisovietic”⁵. Toate aceste manifeste antisovietice au adus până în perioada recentă în subsidiar un dezinteres față de tot ce este de proveniență rusească, inclusiv cultura și cunoașterea. Specialiștii și experții pe spațiul estic din România sunt greu de găsit, cu câteva excepții, iar formarea noilor generații de specialiști în domeniu nu se întrevade a fi încurajată prin politici concrete.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

1. Needitate

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, România

⁴ Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, *Relațiile cu țările vecine și în special cu URSS, în Pentru democratizarea învățământului, Ministerul Educație Națională, 1946, București, p. 188.*

⁵ https://adevarul.ro/international/rusia/orice-roman-lucid-nu-decat-clar-antisovietic-1_56b5a65c5ab6550cb881d751/index.html

Fond URSS

- Problema 214, dosare 1945-1965
- Problema 217, dosare 1947-1965
- Probleme culturale, politice, dosare de presă 1946-1965 (fonduri și dosare neinventariate și nepaginate)

Arhivele Naționale ale României

Fond CC al PCR – Cancelarie

- dosare: 41/1948; 71/1950, 239/1950, 164/1950, 239/1950, 59/1954, 44/1963, 45/1963

Fond CC al PCR – Secția Cancelarie HCM

- dosare: 824/1951, 376/1952.

Fond CC al PCR – Secția Propagandă și Agitație

- dosare: 50/1949; 85/1949; 76/1952, 24/1953, 59/1954; 64/1955; 9/1956; 37/1958.

Fond CC al PCR - Secția Relații Externe

- dosare: 1/1951, 5/1952, 15/1959, 49/1959, 60/1955

Fond CC al PCR – Secția Relații Externe – Gheorghe Gheorghiu-Dej

- dosar 64 U, dosar 11/1952

Fond CC al PCR - Secția Organizatorică

- dosare 122/1951, 50/1954.

Fond CC al PCR – Secția Economică

- dosar 220/1959.

Fond Asociația Română de Strângerea a Legăturilor cu Uniunea Sovietică

- dosare: 26/1945, 32/1946, 50/1947, 60/1947-1948, 61/1947-1948, 75/1948, 83/1948, 171/1949, 174/1949, 176/1949, 180/1949, 1/1950, 6/1950, 214/1950, 217/1950, 255/1951, 1/1952, 307/1952, 1/1953, 37/1953, 65/1953, 136/1953, 333/1953, 6/1954, 349/1954, 352/1954, 374/1955, 379/1955, 6/1956, 1/1957, 401/1957, 2/1958, 411/1958, 43/1959, 435/1959, 1/1961.

Fond Președinția Consiliului de Miniștri

- dosare: 567/1952, 662/1953, 654/1953, 41/1955, 1189/1955, 173/1956, 8/1957, 319/1957, 413/1958.

Fond PCM - Comisia Guvernamentală de Colaborare Tehnico-Științifică (CCTS):

- dosare: 1/1949, 2/1949, 2/1949-1952, 1/1950-1957.

Fond PCM - Comisia guvernamentală pentru coordonarea plecărilor în străinătate:

- dosare: 1/1958, 12/1958, 13/1958,

Arhivele Naționale Iași

Fond Comitetul Județean Iași al PCR. Secția Propagandă și Agitație

- dosar 50/1949.

Fond Consiliul Regional al Asociației Române de strângere a Legăturilor cu Uniunea Sovietică Iași

- dosare: 71/1948, 1/1950, 2/1951, 3/1952, 4/1954, 5/1955, 6/1956, 8/1958, 9/1960, 10/1961

Fond Comitetul Județean Iași al PCR., dosar 1/1944-1945

Fond Comitetul Județean Iași al PCR. (Secția de Educație Politică)

- dosare: 15/1945, 22/1946, 19/1947

Fond Comitetul Județean Iași al PCR. (Secția Propagandă și Agitație)

- dosare: 50/1949

Fond Comitetul Județean Iași al PCR (Secția Organizații de Masă), dosar 15/1946

Fond Comitetul Județean Iași al PMR, Secția Organizatorică, dosar 26/1948

Arhiva Consiliul National pentru Studierea Arhivelor Securității (Arhiva CNSAS)

Fond Documentar

- dosar 8747.

Fond Penal

- dosar 87, vol. 2.

Arhiva Universității „Alexandru I. Cuza” din Iași

Fond Rectorat

- dosare: 672/1959-1962, 899/1965-1968.

Biblioteca Central Universitară „Mihai Eminescu” din Iași

Fond Radu Negru, arh. 983 (1-38).

Arhiva de Stat din Rusia de Istorie Socio-Politică (RGASPI)

Fond 1, opis 137, dosar 766

Fond 5: opis 22, dosar 3, dosar 5, dosar 177, dosar 478, dosar 480, dosar 495, dosar 502,

Fond 17, CC al PCbUS: opis 128, dosar 220/1947, dosar 223/1947, dosar 653; opis 137, dosar 179, dosar 598, dosar 766

Fond 575, opis 1, dosar 169, 172

Arhiva de Stat a Federației Ruse (GARF)

Fond 5283: opis 17, dosar 366, dosar 374, dosar 386, dosar 395, dosar 404, dosar 408, dosar 413, dosar 417, dosar 419; opis 22, dosar 47, dosar 102, dosar 158, dosar 284, dosar 353, dosar 546, dosar 642, dosar 643; opis 28, dosar 92

Fond 8581: opis 2, dosar 223, dosar 243, dosar 397,

Fond 9518: opis 1, dosar 138, dosar 139, dosar 140, dosar 141,

Fond 9528, opis 1, dosar 141,

Fond P9576: opis 2, dosar 44, dosar 45; opis 3, dosar 5; opis 4, dosar 28, dosar 29, dosar 266.

Fond 9606: opis 1, dosar 1888, dosar 1889

Arhiva Rusă de Stat de Literatură și Artă (RGALI)

Fond 613: opis 9, dosar 938

Fond 631: opis 26, dosar 2418
Fond 1573: opis 3, dosar 57
Fond 2597: opis 1, dosar 135
Fond 2926: opis 1, dosar 193
Fond 2936: opis 1, dosar 1463, dosar 1678, dosar 1830
Fond 3078, opis 1, dosar 1
Fond 3082. opis 1, dosar 357

Arhiva Academiei Ruse de Științe (RAN)

Fond Direcția de Relații externe a Academiei de Științe a URSS
Opis 2, partea 1 1945-1962

The National Archives,

FO 97577

2. Editate

Buga, Vasile, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, București, Editura INST, 2012.

Drăghia Dan, Lăcătușu Dumitru, Popescu Alina, Preda Caterina, Stoenescu Cristina (ed.), *Uniunea Artiștilor Plastici din România în documente de arhivă*, Editura Universității din București, București, 2016.

А. Н. Яковлев, Д. Г. Наджаров, (ред.), *Сталин и космополитизм. документы Агитпропа ЦК КПСС 1945-1953*, Издательство Материк, Москва, 2005.

Сталин и космополитизм: dokumenty agitpropa CK KPSS 1945-1953,

Igna, Vasile (selecție și prezentare), Marian, Maria (editor), *Subteranele memoriei. Pagini din rezistența culturii în România, 1944-1954*, Editura Universal Dalsi, 2001.

Mocanu, Marin, Radu, *Cazarma scriitorilor (Documente)*, București, Editura Libra, 1998.

Muraško Galina, (redactor), T. Volokitina, L. A. Rogovaia, A. F. Noskova, *Восточная европа и документа российский архив*, Academia de Științe a Rusiei, Institutul de Slavistică și Balcanistică, Vol. I (1944-1949), Vol. II (1949-1953), Sibirskij Hronograf, Moscova – Novosibirsk, 1997.

Tudor, Alina, Cătănuș, Dan, Constantinu, Florin (editori), *O destalinizare ratată: Culisele cazului Miron Constantinescu - Iosif Chisinevski (1956-1961)*, Editura Elion, București, 2001.

Волоткина, Татьяна, (редактор), Г.П. Мурашко, О.В. Наумов, А.Ф. Носкова, Т.В. Царевская, *Советский фактор в документах российский архив. Документы*, Том II (1944-1953), Том I (1944-1953), Москва, РОССПАН, 2002.

3. Periodice

„Buletin ARLUS” 1948, 1949, 1951, 1952, 1953, 1955

„Contemporanul”, 1953

„Cuvântul Liber”, 1934
 „Dilema veche” 2017
 „Культура и жизни”, 1958,
 „Flacăra Iaşului”, 1946, 1953
 „Gazeta Literară”, 1958
 „Graiul Nou”, 1945
 „Libertatea”, 1944
 „Luceafărul”, 1964
 „Lupta Moldovei”, 1949
 „Moldova Liberă”, 1946,
 „Monitorul Oficial” 1947, 1948
 „Munca”, 1964
 „Огонёк”, 1949 -1950
 „Revista Fundaţiilor Regale”, 1945
 „Scânteia”, 1945, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1958
 „Советская Молдавия”, 1958,
 „The New York Times”, 1992
 „Universul”, 1945, 1948
 „Uniunea Sovietică”, 1961,
 „URSS Azi”, 1956
 „Veac Nou”, 1944, 1945, 1946, 1948, 1949, 1950, 1951, 1955, 1956
 „Vecernii Kiev”, 1953

4. Scrieri de epocă

****Copii Eroi*, lucrare tradusă din limba rusă după originalul apărut la Moscova în 1961, Editura Politică, Bucureşti, 1962.

****Eroi ai muncii socialiste*, Editura Consiliului General al Sindicatelor, 1954.

*** *Expoziția Agricolă Unională de la Moscova (material pentru șezători)*, Consiliul General ARLUS.

*** *Femei „Eroi ai Uniunii Sovietice”*, traducere de Dan Pretrașincu, editată de A.R.L.U.S., Bucureşti, Editura „Cartea Rusă”, 1944.

*** *Figuri de luptători pentru libertate și democrație. Eroi și martiri*, Editura Apărării Patriotice, Bucureşti, 1945.

****Legea nr. 36 din 1948 privind recunoașterea ARLUS ca persoană juridică de utilitate publică*, publicată în „Monitorul Oficial” partea a I-a, nr. 49 , 25 februarie 1948.

*** Ministerul Învățământului, *Institutul Pedagogic de Limbă și Literatură Rusă „Maxim Gorki”*, Bucureşti, 1962.

*** *Muzeul Româno-Rus*, Bucureşti, Institutul de Studii Româno-Sovietice, 1948.

*** *Muzeul Româno-Rus*, Editura Cartea Rusă, Bucureşti, 1949.

****Pe urmele aplicării experienței sovietice*, Centrul de documentare ARLUS, București, Editura Cartea Rusă, 1950.

****Țărănimea sovietică. Documentar pentru cercurile A.R.L.U.S.*, București, Editura Cartea Rusă, 1948.

****Scrisori din Colhozul „Budionnî” către țăranii români*, Colecția: De vorbă cu sătenii, București, Editura Cartea Rusă, 1951.

*** *700.000 km în Cosmos*, Colecția SRSC, București, 1961.

Anghel, Iosif, *Omul și mașina în capitalism și socialism*, Colecția SRSC, București, 1961.

Apostol, David, *Prin colhozurile din R.S.S. Georgiană*, în *Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Arghezi, Tudor, *Din drum*, București, Editura Cartea Rusă, 1957.

ARLUS, *Proiect de statut. Prezentat la al 2-lea Congres General*, 29-31 octombrie 1948, București.

Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu URSS, *Statute*, București, 1946.

Baciu, Nicolae, *Într-o mare uzină din Leningrad*, în *Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Bârlădeanu, Victor, *Aerul tare al înălțimilor*, București, Cartea Rusă, 1954.

Bâtea, Dumitru, Lazăr Vanciu, *Am văzut munca minunată a stațiunilor de mașini și tractoare din Uniunea Sovietică*, București, Editura Confederației Generale a Muncii, 1950.

Callimachi, Scarlat, Elena Ionescu, Vlad Georgescu, *Documente privind relațiile româno-ruse*, Muzeul Româno-Rus, București, 1961.

Călinescu, George, *Kiev, Moscova, Leningrad*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, Imprimeria Națională, 1949.

Cincă, Maria, *Note de drum din URSS*, în *Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Constantinescu, Mitiță, *Continental U.R.S.S.*, București, Editura Cartea Rusă, 1945.

Consiliul General A.R.L.U.S., *Manual de limbă rusă pentru cursurile populare de la orașe*, ciclul I, Editura București, „Cartea Rusă”, 1953.

Costache, Dumitru, *Ucenic în țara celor mai îndrăznețe vise împlinite în Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Crețulescu, Ilie, *Necesitatea prieteniei cu U.R.S.S.. Conferință rostită la 10 mai 1946*, Editura București, Cartea Rusă, 1946.

Cumpănașu, I., *O școală a experienței înaintate. Expoziția Agricolă Unională de la Moscova*, Cartea Rusă, 1954.

Ehrenburg, Ilya, *În România*, Colecția ARLUS, nr. 3, București, Editura Cartea Rusă, 1945.

Fadeev, Aleksandr, Aleksandrovici, *Tânăra Gardă*, traducere de Albui I., Ediția a II-a revizuită, cuvânt înainte de Zaharia Stăncu, București, Editura Cartea Rusă, 1949.

Federația Națională a Foștilor Deținuți și Internați Politici Antifasciști, *Eroi și martiri ai clasei muncitoare: Ștefan Gheorghiu, Ilie Pintilie, Bela Breiner, Gheorghe Crosneff, Haia Lifscitz, Józsa Béla*, 1949.

Georgescu, Titu, *Din activitatea unor organizații de masă legale pentru pace și prietenie cu Uniunea Sovietică (1932-1935)*, în *Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice. Sesiunea comună a istoricilor români și sovietici din iunie 1958*, Academia R.P.R., București, Institutul de Studii Româno-Sovietic, 1958.

Gheorghiu-Dej, Gh., *Partidul comunist român în lupta pentru democratizarea țării în „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”*, nr. 3, luni 15 decembrie 1947.

Groza, Petru, *Am văzut cu ochii țara păcii*, București, Editura Cartea Rusă, Ediția a II-a, 1955.

Gyorgy, Iakob, *Ce am învățat din vizita făcută în Uniunea Sovietică*, București, Ministerul Agriculturii, București 1951.

Idem, *Complotul împotriva păcii*, traducere de I. Păcuraru, București, Editura de Stat, 1950.

И. Мартынов, *Государственный русский народный хор имени Пятницкого*, Издание Второе, Государственное Издательство Искусство, Москва, 1953/1953.

Milea, Octavian, *Despre muncă și viață. Convorbiri cu eroi ai muncii socialiste*, Editura Politică, București, 1974.

Moraru, Nicolae, *Prin Republica Sovietică Socialistă Bielorusă*, Colecția ARLUS, București, Cartea Rusă, 1953.

Nicorovici, Vasile, *Între Riga și Irkutsk: 30.000 de kilometri prin Uniunea Sovietică*, București, Editura Tineretului, 1964.

В. П. Никитин, *По Европе. Путевые очерки*, Государственное Издательство Географической Литературы, Москва, 1953.

Nistor, Constantin, C. Antoniu, V. Bâgu, G. Kovacs, P. Petrescu, A. Sendel, N. Vasu, *Trei săptămâni în Uniunea Sovietică*, București, Editura Cartea Rusă, 1953.

Olaru, Olimpia, *Prin colhozurile din RSS Cazahă, în Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Onescu, Alexandru, *Ce este energia atomică*, Colecția SRSC, București, 1959.

Ostrovskii, Nicolai, *Așa s-a călit oțelul*, Ediția a șasea, revizuită de Scarlat Fronda, București, Editura Cartea Rusă, 1952.

Pascaru, Ion, *Rachetele sovietice cuceresc cosmosul*, Colecția SRSC, București, 1959.

Polevoi, Borin, *Impresii din America: însemnări dintr-o călătorie în SUA*, traduce re de Emanuel Cerbu și Iogor Block, București, Editura Tineretului, 1958.

Раля, Михай, *Два облика Франции*, Богданова Г. Н. (пер.), Иностранная Литература, Москва 1962.

Ralph Parker, *Заговор против мира. Записки английского журналиста*, Moskva, Literatunaia gazeta, 1949.

Rosetti, Al., A. Oțetea, E. Petrovici, *O lună în Uniunea Sovietică*, București, Editura Cartea Rusă, 1946.

Sadoveanu, Mihail, *Moscova văzută de Mihail Sadoveanu, Prof. Mitiță Constantinescu, Prof. Traian Săvulescu*, Editată de ARLUS, București, Editura Cartea Rusă, 1945.

Stalin Iosif Visarionovici, *Cu privire la marxism în lingvistică*, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1950.

Stancu, Zaharia, *Călătorind prin URSS. Note și impresii de drum*, București, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din RPR, 1950.

Stoian, Stanciu, *Cunoașterea și însușirea gândirii pedagogice sovietice în RPR*, în „Analele Româno-Sovietice”, seria a III-a, psihologie-pedagogie, anul X, ianuarie-martie 1956.

Șolohov, Mihail, *Pământ deștelenit*, traducere de M. Sevastos, prefață de Silviu Iosifescu, Vol. I, Editura Cartea Rusă, București, 1949.

Idem, *Pe Donul Liniștit*, Editura Cartea Rusă, București, 1949.

Zmeu, Ion, *Minunații comsomoliști în Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului a CC al UTM, 1951.

Șaghinian, Marietta, *Hidrocentrala*, traducere de Ion Caraion în colaborare cu Irina Saharov, Forum, 1948.

Ștefan, I. M., *Adevărul despre năluciri*, Colecția SRSC, București, 1961.

Trușter, Tiberiu, *Socialismul și familia*, Colecția SRSC, București, 1959.

Timofeev, L.I., *Literatura Sovietică rusă*, trad. Tamara Gane, Editura Cartea Rusă, București, 1951.

Vlădescu-Răcoasa, Gheorghe, *Relațiile cu țările vecine și în special cu URSS în Pentru democratizarea învățământului*, București, Ministerul Educației Naționale, 1946

Weigl, Irina, (ed.), *Prin țara eroilor constructori ai comunismului*, București, Editura Tineretului, 1951.

5. Memorii, jurnale, mărturii, interviuri

Bălan, Dumitru, *Viața unui cărturar. Studii, polemici, memorii, comentarii*, București, Editura Ideea Europeană, 2015.

Bârlădeanu, Veronica, *Remember Victor Bârlădeanu*, Editura AmandaEdit, București, 2012.

Beniuc, Mihai, *Sub patru dictaturi. Memorii (1940-1975)*, Ediție îngrijită de Ion Cristoiu și Mircea Suci, București, Editura „Ion Cristoiu” S. A., 1999.

Bentoiu, Annie, *Timpul ce ni s-a dat. Memorii 1947-1959*, București, Editura Humanitas, 2009.

Boia, Lucian, *Cum am trecut prin comunism, primul sfert de veac*, Editura Humanitas, 2018.

Bogza, Geo, *Meridiane Sovietice*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1953.

Brătescu, Gheorghe, *Ce-a fost să fie. Notății autobiografice*, București, Humanitas, 2003.

Calimachi, Scarlat, *Un călător prin URSS*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960.

Djilas, Milovan, *Întâlniri cu Stalin*, Traducere și postfață de Dorin Grămulescu, Craiova, Editura Europa, 1948.

Idem, *Conversații cu Stalin*, traducere din limba engleză de Sorin Șerb, cuvânt-înainte de Adrian Cioroianu, București, Editura Corint, 2015.

Ehrenburg, Ilya, *Drumurile Europei*, prefața de Ion Călugăru, traducere de Tatiana Berindei, Ediția a III-a, București, Cartea Rusă, 1947.

Ernu, Vasile, *Ultimii eretici ai imperiului*, Iași, Editura Polirom, 2009.

Idem, *Intelighenția rusă azi*, Chișinău, Editura Cartier, 2012.

Ghițescu, Micaela, *Între uitare și memorie*, București, Humanitas, 2012.

Grecolescu, Elena, *Puținătăți*, Suceava, Editura Mușatinii, 2011.

Ianoși, Ion, *Internaționala mea*, Polirom, Iași, 2012.

Iliescu, Ion, *Destinul unui om de stânga. Amintiri*, București, Editura Litera, 2014.

Interviu realizat cu Filip Țușcă, născut la 18 Octombrie 1948 în Durlești, Chișinău.

Iorgu, Iordan, *Memorii*, vol. II, Editura Eminescu, București, 1977.

Kernbach, Victor, *Țara dintre zăpezi și portocali. Ecouri dintr-un itinerar caucazian*, Editura Cartea Rusă, București, 1958.

Maiorescu, Toma George, *Convorbiri în amurg*, București, Carte Românească, 2002.

Mătieș, Mircea, *Am fost student la Moscova: anii 1970-1978*, Târgu Mureș, Editura Custos, 1994.

Nicolae, Nicolae M., *O lume așa cum am cunoscut-o. Amintirile unui fost ambasador al României*, București, Editura Pro Domo, 2000.

Niculescu-Mizil, Paul, *O istorie trăită. Memorii*, vol. I, Ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Nikitin, V. P., *По Европе. Путевые очерки*, (Prin Europa. Note de călătorie), Moskva, Gosudarsvenoi Izdatelistvo Geograficeskoi Literaturî, 1953.

Oprescu, George, *Jurnal de călătorie*, București, Editura Cartea Rusă, 1957.

Petrescu, Cezar, *Însemnări de călător. Reflecții de scriitor*, București, Editura Cartea Rusă, 1958.

Popescu, Ioana, *De vorbă cu Ioan Grigorescu*, București, Artprint, 2010.

Porojan, Mioara, Porojan, Ion, *Convulsiile sfârșitului. Diplomați români la Moscova*, Vol. II, București, Editura Semne, 2007.

Ramba, Viorica, *Amintiri Răzlețe din URSS, 1951-1955. Mărturisiri inutile*, București, Editura Universitară, 2009.

Rău, Aurel, *Întâlniri cu scriitori*, Editura Univers, 1976.

Sahia, Alexandru, *URSS azi*, București, Editura Ramuri, 1935, p. 57.

Stoica, Petre, *Amintirile unui fost corector. Însemnările cultivatorului de mărar*, Ediție îngrijită de Marius Chivu, București, Editura Humanitas, 2019.

Tolan, Ioan, *Jurnal academic (1949-1955)*, Arad, Editura Mirador, 2013.

Idem, *Practica de vară – 1954*, Arad, Editura Mirador, 2012.

Toma, Sorin, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist, redactor-șef al „Scânteii” din 1947 până în 1960*, București, Editura Compania, 2004.

Voitin, Alexandru, *Însemnările unui ucenic politic de odinioară*, București, Editura Albatros, 1975.

II. Instrumente de lucru

Bejenaru, Liviu Marius, Mareș, Clara, Dobre, Florica (coord.), *Membri CC al PCR: 1945 – 1989. Dicționar*, CNSAS, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Baer W., George, (editor), *International Organizations 1918-1945. A Guide to Research and Research Materials*, Wilmington, Scholarly Resources Inc., 1981.

„Buletinul bibliografic al cărților sosite din URSS”, nr. 1, București, 1949.

„Buletinul editurilor”, Anul II, ianuarie 1950, nr. 1, Centrul de difuzare a cărții.

****Cartea Sovietică în Biblioteca Academiei RPR*, vol. VI, Editura Academiei Republicii Populare Române 1955.

Cătănuș, Dan (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia Regimului Comunist: Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012.

Crișan, Gheorghe, *Piramida puterii. Dicționar de personalități politice și de stat, generali și lideri religioși (1944-2008)*, București, 2008.

Cull, Nicholas J., Culbert, David Welch, *Propaganda and mass persuasion. A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*, Santa Barbara, California, ABC-Clio, 2003.

Direcția generală de statistică, *Anuarul statistic al RPR*, București, 1960.

Dragnev,, D., I. Juracutchi (editori), *Membrii Academiei de Științe a Moldovei*, Chișinău, Editura Știința, 2006.

Giurescu, Dinu C., (coord.), *Istoria României în date*, Ed. a III-a revizuită și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010.

Johnson, Allan G., *Dicționarul Blackwell de sociologie. Ghid de utilizare a limbajului sociologic*, traducere de S. G. Drăgan și V. Russo, prefață de Septimiu Chelcea, București, Editura Humanitas, 2007.

Johnston, Robert H. (editor), *Soviet Foreign Policy 1918 - 1945: A Guide to Research and Research Materials*, Scholarly Resources Inc., Wilmington, 1991.

Maftai, Ionel, *Personalități ieșene. Omagiu*, vol. IV, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Iași, 1982.

Maftai, Ionel, *1000 de personalități ieșene. Lexicon*, Iași, Editura Princeps Edit, 2008.

Neagoe, Stelian, *Istoria Guvernelor României de la începuturi (1859) până în zilele noastre (1999)*, Editura Machiavelli, București, 1999.

Petcu, Marian (coord.), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, Iași, Editura Polirom, 2012.

Popescu-Gogan, Petre, *Personalități românești ale științelor naturii si tehnicii – Dicționar*, București, Editura Științifică și Tehnică, 1982.

Roman, Filip, *Literatura rusă și sovietică în limba română – contribuții bibliografice*, Introducere de Tamara Gane, București, Editura de Stat pentru imprimare și publicații, 1959.

Schulz-Torge, Ulrich-Joachim (editor), *Who was Who in the Soviet Union: A Biographical Dictionary of more than 4.600 Leading Officials from the Central Apparatus and the Republics to 1991*, München-New York, Saur, 1992.

Шмидт, О. Ю., (ред.), *Большая Советская Энциклопедия*, том 35, ГИ "Советская энциклопедия", Москва,

Timuș A., *Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie*, vol. I, Chișinău, 1986.

Kuibîsheba, V.V. (ed.), *Большая Советская Энциклопедия*, Enciclopedia Sovietică, Moscova, 1930, p. 578-580.

III. Lucrări Generale

Anghel, Petre, *Istoria politică a literaturii române postbelice*, București, Editura RAO, 2014.

Anton, Mioara, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, I.N.S.T., București, 2007.

Aoki-Okabe, Maki, Machita, Toichi, Kawamura, Yoko, *Germany in Europe, Japan and Asia: National Commitments to Cultural Relations within Regional Frameworks* în Jessica C. E. Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (coord.), *Searching for a cultural diplomacy*, Berlin, Berghahn Books, 2010.

Babiracki, Patryk, Zimmer K., Zubok, V., David-Fox, M., Rutter, N. *Cold War Crossings: International Travel and Exchange across the Soviet Bloc, 1940s-1960s*, Texas A&M University Press, 2014.

Balladier Georges, *Scena puterii*, trad. Sandală Fărcaș, postfață prof. dr. Ioan Drăgan, AION, 2000.

Banu, Florian, *De la SSI la SIE. O Istorie a spionajului românesc în timpul regimului comunist (1948-1989)*, Cuvânt înainte de Mihai-Răzvan Ungureanu, București, Editura Corint, 2016.

Barbu, Bogdan, *Vin americanii! Prezența simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece*, Editura Humanitas, București, 2006.

Beck Pristed, Birgitte, *The New Russian Book. A Graphic Cultural History*, Palgrave Macmillan, 2017.

Benda, Julien, *Trădarea cărturarilor*, trad. Creția Gabriela, ed. a II-a, București, Editura Humanitas, 2007.

Boari, Vasile, Vlas, Natalia, Murea, Radu (coord.), *Intelectualii și puterea*, Editura Institutul European, Iași, 2012.

Boia, Lucian, *Miturile științifice ale comunismului*, traducere de autor, Ed. a III-a, Humanitas, București, 2011.

Bound, Kirsten, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones, *Cultures a Central Component of International Relations. It's Time to Unlock its Full Potential ...Cultural Diplomacy*, Demon Magdalen House, Londra, 2007.

Buckley, Mary, *Mobilizing Soviet Peasants. Heroines and Heroes of Stalins Fields*, Rouman & Littfield Publishers, U.S.A., 2006.

Budeancă Cosmin, Olteanu Florentin (coord.), *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*, Iași, Editura Polirom, 2015.

Buga, Vasile, *Pe muchie de cuțit. Relații româno-sovietice 1965-1989*, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, București 2013.

Idem, *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României 1965-1989*, București, Editura INST 2015.

Buga Vasile, Cătănuș Dan, Stykalin Aleksndr (coord.), *Putere și societate: Lagărul comunist sub impactul destalinizării*, București, Editura INST, 2006.

Carlye, Thomas, *Cultul Eroilor*, traducere de Mihai Avădanei, Iași, Institutul European, 1998.

Cașu, Igor, *Starea de spirit a populației RSSM în contextul destalinizării și revoluției maghiare (1956)*, în „Pontes review of south east european studies”, vol. 5, Chișinău, 2009.

Cătănuș, Dan, *A doua destalinizare, Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, Editura Vremea, București, 2005.

Idem, *Tot mai departe de Moscova ... Politica externă a României 1956-1965*, București, Editura INST, 2011.

Ciobanu, Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României între anii 1948-1964*, Junimea, Iași, 2006.

Chiru, Irena, *Imaginea României în lume*, Editura Top Form, București, 2006.

Cloșcă, Constantin *România în infernul mării conflagrații*, Iași, Editura Sedcom Libris, 1997.

Cojocaru, Victor, *Modelarea ideologică a istoriografiei-baze instituționale și metodologice*, în Romulus Rusan (editor), *Anul 1948-instituționalizarea comunismului*, Fundația Academia Civică, București 1998.

Crasovchi, Axinia, *Prozatori ruși în secolele XIX-XX*, Editura Universității din București, 2008.

Copilaș, Emanuel, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc 1948-1989*, Editura Institutul European, Iași, 2012.

Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă în sec. XX*, Cluj-Napoca, Editura Apostrof, 1999.

Corobca, Liliana, *Controlul cărții: Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, Editura Cartea Românească, București, 2014.

Croitor, Mihai, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009.

Curtin, Patricia A., Kenn Caither, *Relații publice internaționale. Negocierea culturii a identității și a puterii*, traducere de Radu Iosan Martina, Editura Curtea Veche, București, 2008.

Daniels, Robert V., *The Rise and Fall of Communism in Russia*, Yale University Press, New Haven & London, 2007.

David-Fox, Michael, *Showcasing the Great Experiment Cultural Diplomacy and Western Visitors to the Soviet Union 1921-1941*, Oxford University Press, 2012.

Davies, Norman, *Europe at War 1939–1945: No Simple Victory*, Macmillan Publishers, 2006.

Дитковская Светлана Алексеевна, *Деятельность украинского Общества дружбы и культурной связи с зарубежными странами по приему иностранных туристов в период 1959-1991 гг.*, в „Сервис в России и за рубежом”, н. 4 (60), том 9, 2015.

Dodd Charles Harold, *Dynamics of intercultural communication*, Boston, McGraw-Hill, 1998.

Dragomir, Elena, *Cold War Perceptions: Romania's Policy Change towards the Soviet Union, 1960-1964*, Cambridge, Londra, 2015.

Дружников, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Русский путь, 2006.

Dueck, Jenifer, *International Rivalry and Culture in Syria and Lebanon under French Mandate* în Jessica C. E. Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (coord.), *Searching for a cultural diplomacy*, Berlin, Berghahn Books, 2010.

Ehrenburg, Ilya, *Омменель*, Sovetskii Pisateli, Moskva, 1954.

Faucher Charlotte, *Cultural Diplomacy and International Cultural Relations in Twentieth-Century Europe*, *Contemporary European History*, no. 25, Cambridge University Press, 2016.

Filipescu, Radu, *Prezența Armatei Sovietice în Județul Iași. Informații privitoare la anul 1946*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol, nr. XXXVIII, Editura Academiei Române, Iași, 2001.

Fitzpatrick, Sheila, *Cultural Revolution in Russia 1928-1932*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 9, nr. 1, 1974.

Idem, *Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia Sovietică a anilor 1930*, traducere din limba engleză de Alina Popescu, prefață de Sorin Antohi, București, Editura Corint, 2016.

Furet, François, *Inventarele comunismului*, ediție îngrijită de Christophe Prochasson, traducere și note de Elena Brândușa Steiciuc, Roxana Andreea Chelariu, Iași, Institutul European, 2017.

Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România*, Traducere de Ioan Stanciu, Editura Litera, București, 1994.

Gare, Arran, *Aleksandr Bogdanov: Proletkult and Conservation*, în *Capitalism, Nature, Socialism*, 5(2), june 1994.

Gellately, Robert, *Stalin's Curse: Battling for Communism in War and Cold War*, New York, Alfred A. Knopf, 2013.

Georgescu, Vlad, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*, Editura Humanitas, București, 1991.

Gershzon, M. Mihail, *Культурная политика советского Союза в 1953 - начале 1954 г. (по материалам фонда министерства культуры СССР)* в „Преподаватель XX век” общероссийский журнал о мире образования, nr. 4, 2016.

Giurescu, Dinu C., *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996.

Ginow-Hect, Jessica C. E., *Culture and the Cold War in Europe*, in Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. I, Origins, Cambridge University Press, 2010.

Groys, Boris, *Stalin – opera de artă totală. Cultura scindată din Uniunea Sovietică*, (trad.) Bojoga Eugenia, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2007.

Hartmann Anne, Eggeling Wolfram, *Sowjetische Präsenz im kulturellen Leben der SBZ und der frühen DDR: 1945-1953*, Berlin, Akademie Verlag, 1998.

Hixson, Walter L., *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War, 1945-1961*, New York, Palgrave Macmillan, 1998.

Hollander, Paul, *Political Pilgrims: Western Intellectuals in Search of the Good Society*, Transaction Publishers. ed. 4, 1997.

- Hollings, Christopher D., *Scientific Communication Across the Iron Curtain*, Springer, Oxford, 2016.
- Hooker, Mark T., *The Military uses of Literature. Fiction and the Armed Forces in the Soviet Union*, Londra, Praeger, 1996.
- Iacob, Gheorghe (coord.), *Universitatea din Iași: de la modelul francez la sistemul Bologna*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2007.
- Idem, Iași. *Memoria unei capitale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.
- Ings, Simon, *Stalin și savanții: o istorie a triumfului și tragediei 1905-1953*, București, Editura RAO, 2019.
- Kenez, Peter, *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization 1917-1929*, Cambridge, University Press, Cambridge, 1984.
- Kolakowski Leszek, *Principalele curente ale marxismului. Prăbușirea*, vol. III, traducere de S. G. Drăgan, București, Editura Curtea Veche, 2010.
- Kövári, Attila, *Ehrenburg*, București, Editura Univers, 1975.
- Krasil'shchik, S., *I. Ehrenburg in the Sovinformbiuro (Materials for a Creative Biography of I. Ehrenburg)*, în „Soviet Studies in Literature”, vol. 17, nr. 4, 1981.
- Krementsov, Nikolai, *The 'KR Affair': Soviet Science on the Threshold of the Cold War*, în „History and Philosophy of the Life Sciences”, vol. 17, nr. 3, Napoli, 1995.
- Kushner, Marilyn S., *Exhibiting art at the American National Exhibition in Moscow, 1959*, în „Journal of Cold War Studies”, Vol. 4, No. 1.
- Levy, Robert, *Primul val al colectivizării în România: politici centrale și implementare regională, 1949-1953* în Dorin Dobrinu, Constantin Iordachi (coord.), *Țărâtimea și puterea: procesul de colectivizare a agriculturii în România: 1949-1962*, Iași, Editura Polirom, 2005.
- Lohon Silviu-Gabriel, *Mărturii din Utopia. Schițe pentru istoria comunismului*, Craiova, Editura Universitaria Craiova, Presa Universitară Clujeană, 2013.
- Lovell, Stephen, *The Russian Reading Revolution*, New York, Palgrave Macmillan, 2000.
- Macher, Anikó, *Hungarian Cultural Diplomacy between 1957 and 1963 - Echoes of Western Cultural Activity in a Communist Country* în Jessica C. E. Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (coord.), *Searching for a cultural diplomacy*, Berlin, Berghahn Books, 2010.
- Macrea-Toma, Ioana, *Privilegierea. Instituții literare în comunismul românesc*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009.
- Magocsi, Paul Robert, *A History of Ukraine*, University of Washington Press, Sattle, 1996.
- Magnúsóttir, Rósa, *Mission Impossible? Selling Soviet Socialism to Americans, 1955-1958* în Jessica C. E. Gienow-Hecht, Mark C. Donfried (coord.), *Searching for a cultural diplomacy*, Berlin, Berghahn Books, 2010.
- Manea, Gabriel Stelian, *Un adulter în familia comunistă, România și SUA în anii 60*, prefață de Florin Anghel, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.
- Marples, David R., *Rusia în secolul XX. În căutarea stabilității*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, București, Editura Meteor Press, 2014.

Mazui, Rachel, *Les Amis de l'URSS et le voyage en Union soviétique. La mise en scène d'une conversion (1933-1939)*, în „Politix”, vol. 5, nr. 18, 1992.

McDaniel, Cadra P., *American-Soviet Cultural Diplomacy: The Bolshoi Ballet's*, Lanham, Lexington Books, 2015.

Мельниченко, Миша, *Советский анекдот (указатель сюжетов)*, Новое Литературное Обозрение, 2014.

Merridale, Catherina, *Ivan's War: The Red Army 1939-1945*, London, Faber and Faber Ltd, Bloomsbury House, 2005.

Mihalache, Andi, *Contribuții la istoria ideii de patrimoniu: surse, evoluții, interpretări*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014.

Mitchievici, Angelo, *Umbrele Paradisului. Scriitori români și francezi în Uniunea Sovietică*, București, Editura Humanitas, 2011.

Milosz, Czeslaw, *Gândirea captivă. Eseu despre logocrațiile populare*, trad. Constantin Geambașu, București, Editura Humanitas, 1999.

Momanu, Mariana, *Educație și ideologie o analiză pedagogică a sistemului totalitar comunist*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.

Muraru, Andrei, „Micul burghez” o călătorie în biografia lui Vasile Mârza, în „Intelectualii și regimul comunist: istoriile unei relații. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului din România”, vol. VII, Iași, Editura Polirom, 2009.

Murașco, Galina P., *Represiunile politice în țările Europei de Est la sfârșitul anilor '40: conducerea sovietică și nomenclatura națională de partid și de stat*, traducere de Dumitru Bălan, în Romulus Rusan (editor), *Anul 1948 instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmației (19-21 iunie 1998)*, Analele Sighet vol. V, Fundația Academia Sighet, București, 1998.

Nemzer, Louis, *The Soviet Friendship Societies*, în „The Public Opinion Quarterly”, vol. 13, nr. 2, 1949.

Nicolescu, Corina, *Muzeologie generală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.

Nicolescu, Luminița, (coord.), *Imaginea României sub luptă, branding și rebranding de țară*, Editura ASE, București, 2008.

Nicolescu, Tatiana, *Opera lui Gogol în România*, București, 1959;

Idem, Tolstoi și literatura română, București, 1963.

Niculau, Adrian, *Manipulările contextului și controlul reprezentărilor sociale*, în Adrian Niculau, Alexandru Florin Platon (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004.

Nye Joseph S. Jr, *Puterea blândă*, Iași, Editura Institutul European, Traducere de Ioan Daniela-Oana, 2009.

Oprea, Marius, „Comuniștii români sub control sovietic”, în Romulus Rusan (editor), *Anul 1947 - căderea cortinei. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmației (20-22 iunie 1997)*, Analele Sighet vol. V, Fundația Academia Sighet, București, 1997.

Idem, „*Transformarea socialistă a agriculturii*”- asaltul final, 1953-1962, Robert în Dorin Dobrinu, Constantin Iordachi, *Țărănimea și puterea: procesul de colectivizare a agriculturii în România: 1949-1962*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Plokhyy, Serhii, *Porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, traducere din engleză de Smaranda Câmpeanu, Editura Trei, 2018.

Pop, Irina, *Collective Branding. An Inquiry Into Branding Nation*, Editura Universității din Oradea, 2015.

Popa, Cosmin, *Nașterea imperiului sovietic. URSS și primele crize intercomuniste (1945-1953)*, Editura Fundației PRO, București, 2002.

Idem, *Între tentația imperiului și alianța strategică. URSS și Europa centrală și de Est (1941-1953)*, Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2012.

Popescu, Marian, *Scenele teatrului românesc, 1945-2004. De la cenzură la libertate. Studii de istorie, critică și teorie teatrală*, București, Editura Unitext, 2004.

Popescu, Adina, *Obsesia pentru corp*, în „Dilema Veche”, anul XIV, nr. 688, 27 aprilie -3 mai 2017.

Postolache, Valeriu-Dan, *România și Ungaria în sfera de influență sovietică (1943-1965)*, teză de doctorat, coordonator Ioan Ciuprecă, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.

Priestland, David, *Cold War mobilisation and domestic politics: the Soviet Union*, in Melvyn P. Leffler, Odd Arne Westad, *The Cambridge History of the Cold War*, Vol. I, Origins, Cambridge University Press, 2010.

Rațiu, Anton, *Cumplita odisee a grupului Lucrețiu Pătrășcanu. Adevăruri dureroase*, vol. I, București, Editura Gestiunea, 1996.

Reich, Alfred A., *Hot Books in the Cold War: The CIA-Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain*, Central European University Press, Budapest - New York, 2013.

Riga, Dan, Riga, Sorin, Ardelean, Aurel, Man, Vasile, *Cultura tradiției și patrimoniului. Toponime și Eopnime*, în „Revista de Știință și Cultură”, anul IV, nr. 1(20), Arad, martie 2010.

Rockwell, Trevor S., *They May Remake Our Image of Mankind: Representations of Cosmonauts and Astronauts in Soviet and American Propaganda Magazines, 1961-1981*, în Neufeld, Michael J. (editor), *Spacefarers. Images of Astronauts and Cosmonauts in the Heroic Era of Spaceflight*, Washington, Smithsonian Institution Scholarly Press, 2013.

Rosenberg, Victor, *Soviet-American Relations: Diplomacy and Cultural Exchange During the Eisenhower Presidency*, Londra, McFarland & Co., Jefferson, N.C., 2005.

Ruker, Laurent, *Politica externă și totalitarism în Uniunea Sovietică poststalinistă*, în Stéfphane Courtois(editor), *Se luminează de ziuă. Moștenirea totalitarismului în Europa 1953-2005*, traducere de Nicolae Baltă, București, Pro Editură și Tipografie, 2008.

Selejan, Ana, *Literatura în totalitarism. 1949-1951*, Vol. 1, Sibiu, Editura Thausib, 1994.

Idem, *Literatura în totalitarism. 1952-1953*, Vol. 2, Sibiu, Editura Thausib, 1995.

Idem, *Literatura în totalitarism. Anul 1954*, Vol. 3, Sibiu, Editura Fronde, 1996.

Idem, *Literatura în totalitarism. 1955-1956*, Vol. 4, București, Editura Cartea Românească, 1998.

Idem, *Literatura în totalitarism. 1957-1958*, Vol. 5, București, Editura Cartea Românească, 1999.

Idem, *Literatura în totalitarism. 1959-1960*, Vol. 6, București, Editura Cartea Românească, 2000.

Idem, *Trădarea intelectualilor. România în primul război cultural*, București, Humanitas, 2005.

Severo, Richard, *Alexander Dubček, 70, Dies in Prague*, în „The New York Times”, 8 noiembrie 1992.

Sixsmith, Martin, *Rusia: un mileniu de istorie*, traducere din engleză de Eugen Popa și Justina Bandol, București, Editura Humanitas, 2016.

Stanciu, Cezar, *Devotați Kremlinului. Alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.

Idem, *Frăția socialistă: politica RPR față de țările "lagărului socialist" 1948-1964*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2009.

Idem, *Nicolae Ceaușescu și mișcarea comunistă internațională (1967-1976)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

Stern, Ludmila, *Western Intellectuals and the Soviet Unions 1920-1940*, Routledge, New York, 2007.

Șandru, Dumitru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2007.

Tănase, Stelian, *Clienții lui Tanti Varvara*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2008.

Taubman, William, *Hrușciov: Omul și epoca sa*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, 2017.

Teodorescu, Cristina-Nicola, *Patologia limbajului comunist totalitar*, Editura Scrisul Românesc Craiova, 2000.

Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Tismăneanu, Vladimir, Cristian Vasile, *Perfectul acrobat: Leonte Răutu*, Editura Humanitas, București, 2008.

Trifonova, T., *Ilya Ehrenburg*, traducere de P. Solomen și S. Alterescu, Editura Cartea Rusă, 1954.

Tromly, Benjamin K., *Re-Imagining the Soviet Intelligentsia: Student Politics and University Life, 1948-1964*, teză de doctorat, Universitatea Harvard, 2007.

Turliuc, Cătălin, *Romania's Sovietization. Socio-cultural aspects*, în Alexandru Zub, Flavius Solomon (editori) *Sovietization in Romania and Czechoslovakia History. Analogies, Consequences*, Polirom, Iași, 2003.

Turtureanu, Ovidiu, *Societatea RSS Moldovenești, de la acalmie la stări de conflict (1953-1991)*, teză de doctorat, Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Academia de Științe a Moldovei, 2012.

- Țurcanu, Ion, *Istoria românilor: cu o privire mai largă asupra culturii*, Editura Istros, Brăila, 2007.
- Vasile, Cristian, *Literatura și artele în România comunistă 1948-1953*, București, Editura Humanitas, 2010.
- Idem, *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej*, București, Editura Humanitas, 2011.
- Idem, *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu*, București, Editura Humanitas, 2014.
- Vitanos, Claudiu Alexandru. *Imaginea României prin turism, târguri și expoziții universale, în perioada interbelică*, Editura Mica Valahie, București, 2011.
- Volodina, N. A., *Культура и искусство в советской системе политического контроля в Вестник Московского государственного областного университета серия История и политические науки*, Nr. 3, 2009, (pp. 92-96), Moskva, Izdatelstvo MGOU.
- Volotkina, Tatiana, „Crearea Cominformului și perspectivele unei alternative social-democrate în Europa de Est”, în „Analele Sighet”, vol. V, *Anul 1947 – căderea cortinei, Comunicări prezentate la Sighetul Marmației (20-22 iulie 1997)*, Fundația Academia Civică, 1997.
- Watts, Larry, *Ferește-mă, Doamne de prietenii...! Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, (trad.) Diaconescu Camelia, Editura RAO, București, 2011.
- Zamfirescu, Dragoș, *Sovietizarea României. O perspectivă geopolitică*, În „Arhivele Totalitarismului”, anul III, nr. 1/1995.
- Zake, Ieva, *Soviet Campaigns against “Capitalist Ideological Subversives” during the Cold War. The Latvian Experience*, în „Journal of Cold War Studies”, Vol. 12, nr. 3, 2010.
- Zhuk, Sergei, *Popular Culture, Identity, and Soviet Youth in Dniepropetrovsk, 1959-1984*, în „The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies”, ianuarie 2008.
- Zub, Alexandru, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Institutul European, Iași, 2000.
- Звягина, Дарья Александрова, *Роль Россотрудничества в продуктах «Мягкой силы» Российская Федерация*, в "Грамота", н. 3 (29), Москва, 2013.

IV. Lucrări speciale

- Applebaum, Rachel Leah, *Friendship of the Peoples: Soviet-Czechoslovak Cultural and Social Contacts from the battle for Prague to the Prague Spring*, (teză de doctorat), Universitatea din Chicago, 2012.
- Barghorn, Frederick C., *Soviet Cultural Diplomacy Since Stalin*, în „The Russian Review”, vol. 17, nr. 1, ianuarie 1958.
- Idem, *The Soviet Cultural Offensive: The Role of Cultural Diplomacy in Soviet Foreign Policy*, Princeton, 1960.

- Beloșanka, N. V., *Культурное сотрудничество СССР с западными странами в контексте идеологического противостояния*, în „Вестник Удмуртского университета. Серия «История и филология»”, nr. 3, 2011.
- Cătănuș, Dan, *A doua destalinizare. Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, prefață de Florin Constantiniu, Editura Vremea, București, 2005.
- Idem, *Tot mai departe de Moscova ... Politica externă a României 1956-1965*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011.
- Cioroianu, Adrian, *Lumina vine de la răsărit. «Noua imagine» a Uniunii Sovietice în România postbelică, 1944-1947*, în Lucian Boia (coord.), *Miturile comunismului românesc*, București, Editura Universității, 1995.
- Idem, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, ediția a II-a, Editura Curtea Veche, București, 2007.
- Cojocaru, Gheorghe E., „Dezghețul” lui N. Hrușciov și problema Basarabiei, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014.
- Constantin, Luminița Letiția, *Instrumente ale „agitației culturale” în perioada 1944-1954, ARLUS (Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică)*, Editura Cartea Rusă și politicile de carte, București, (teză de doctorat), Universitatea din București, Facultatea de Litere, 2009.
- Constantinescu, Codruț, *Mirajul utopiei. Călătoriile în URSS: control și propagandă*, București, Editura Vremea, 2013.
- Fayet, Jean-François, *VOKS The Third Dimension of Soviet Foreign Policy*, în Jessica Gienow-Hecht, Marck C. Donfried (editori), *Searching For a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, SUA, 2010.
- Gienow-Hecht, Jessica, *What Are We Searching For? Culture, Diplomacy, Agents and the State*, în Jessica Gienow-Hecht, Marck C. Donfried (editori), *Searching For a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, SUA, 2010.
- Gienow-Hecht, Jessica, Marck C. Donfried, *The Model of Cultural Diplomacy. Power, Distance, and the Promise of Civil Society*, în Jessica Gienow-Hecht, Marck C. Donfried (editori), *Searching For a Cultural Diplomacy*, Berghahn Books, S.U.A., 2010.
- Goșu, Armand, *Studenți străini în URSS (1946-1948) în arhivele secției de relații internaționale a CC al PC (bolșevic)* în Romulus Rusan, *Anul 1948 – Instituționalizarea comunismului*, Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetul Marmăției (19-21 iunie 1998), „Analele Sighet”, nr. 6, Fundația Academia Civică, 1998.
- Gould-Davies, Nigel, *The Logic of Soviet Cultural Diplomacy*, în „Diplomatic History”, Vol. 27, nr. 2, aprilie 2003
- Mihăilă, G., *Istoricul studierii limbii ruse în România*, extras din *Din istoria slavisticii românești*, vol. IV, 1973.
- Mitchievici, Angelo, *Umbrele paradisului. Scriitori români și francezi în Uniunea Sovietică*, Editura Humanitas, 2011.

Negru, Elena, *Schimbările de turiști dintre RSS Moldovenească și Republica Socialistă România (anii 60-70 ai sec. XX)*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2 (94)/2013.

Oprîș, Ioan, *Prezențe culturale românești în lume 1950-1970*, Editura Oscar Print, Colecția Patrimoniul Cultural, București, 2013.

Palamarja, Olesia (Vrabie), *Relațiile dintre RSR și RSSM din perioada 1945-1989*, Teză de doctorat, coord. Gheorghe Onișoru, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2019.

Pechatnov, Vladimir, *Exercise in Frustration. Soviet Foreign Propaganda in the Early Cold War, 1945-1947*, în „Cold War History”, vol. I, nr. 2, ianuarie 2001, Editura Frank Cass, Londra.

Rădulescu, Carmen, *Institutul Român pentru Relațiile Culturale cu Străinătatea*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XIX; nr. 70-71, 1-2/2011.

Robu, Lucian, *Imaginea României comuniste în propaganda turistică și culturală externă între anii 1960-1975. Forme de implicare a nomenclurii și strategii acționale*, în „Studia Universitas Cibiniensis Series Historica”, tomul 8-2011.

Стыкалин, А. С., *Восприятие Румынии конца 1950-х – 1960-х гг. советскими писателями*, в Р. П. Гришина, А. Л. Шемякин (ред.), *Человек на Балканах глазами русских*, Санкт-Петербург, Институт Славяноведения РАН, Алтейя, 2011.

Stoian, Stanciu, *Cunoașterea și însușirea gândirii pedagogice sovietice în RPR*, în „Analele Româno-Sovietice”, seria a III-a, psihologie-pedagogie, anul X, ianuarie-martie 1956.

Tippner, Ana, *Zoia Kosmodemianskaia and the Image of Young Soviet Wartime Heroines*, în „The Russian Review”, nr. 73, iulie, 2014.

Tromly, Benjamin, *Brother or Other? East European Students in Soviet Higher Education Establishments, 1948–1956*, „European History Quarterly”, University of Puget Sound, SUA, Vol. 44 (1), 2014.

Vaimberg, Solomon, *Din istoria slavisticii românești*, Editura Universității din București, 2000.

Surse web

<http://rs.gov.ru/ru>

<http://www.facultet.ru/2009/08/14/institut-akademija-universitet-osnovnye-razlichija.html>

<http://www.monitorulcj.ro/actualitate/14816-romania-ar-putea-avea-primul-muzeu-al-scrisorilor-si-prieteniei-romano-ruse#sthash.tcLBTKqA.dpbs>

<http://www.guinnessworldrecords.com/world-records/most-letters-received-in-a-lifetime>,

<http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/cultura/elena-greculesei-cetatean-de-onoare-al-sucevei--46255.html>

<http://www.scardio.ru/obschestvo/istoriya/>,

<http://www.moldpres.md/news/2014/11/22/14001291>

http://adevarul.ro/locale/alexandria/colectivizare-teleorman-ori-spanzuri-te-neci-colectiv-treci-1_54630da20d133766a8c7f0b5/index.html

<https://www.youtube.com/watch?v=-aj5E3vqTKc>
<http://www.bcu-iasi.ro>
<http://d-russia.ru/vo-vladimire-otkryt-pamyatnik-golosu-yuriya-levitana.html>,
<http://www.dikoepole.org/img/08/36015.jpg>
<https://alchetron.com/Nicolae-Blatt>
<https://www.nytimes.com/1964/05/26/ralph-parker-56-writer-in-russia.html>
<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp78-00915r000800190025-6>
<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R007900450006-4.pdf>
<http://www.bibliotekar.ru/informburo/144.htm>
<http://www.contributors.ro/cultura/cine-a-fost-nicolae-moraru-iestetician-impostor-stalp-al-ideologiei-comuniste/>
<http://www.asymetria.org/modules.php?name=News&file=print&sid=201>
<http://www.monitorulcj.ro/actualitate/14816-romania-ar-putea-avea-primul-muzeu-al-scrisorilor-si-prieteniei-romano-ruse#sthash.tcLBTkqA.dpbs>
<http://www.guinnessworldrecords.com/world-records/most-letters-received-in-a-lifetime>
<http://www.facultet.ru/2009/08/14/institut-akademija-universitet-osnovnye-razlichija.html>
<http://jurnalul.ro/special-jurnalul/interviuri/via-a-spectaculoasa-a-lui-zoltan-duda-din-invidie-elena-ceau-escu-a-dat-afara-oferul-628030.html>
<http://www.ziarulevenimentul.ro/stiri-2/cultura/elena-greculesei-cetatean-de-onoare-al-sucevei--46255.html>
http://adevarul.ro/locale/alexandria/colectivizare-teleorman-ori-spanzuri-te-neci-colectiv-treci-1_54630da20d133766a8c7f0b5/index.html accesat la 11.01.2018
<https://www.youtube.com/watch?v=-aj5E3vqTKc>
<https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp80-00809a000700100010-7>
<https://alchetron.com/Nicolae-Blat>
<http://www.dikoepole.org/img/08/36015.jpg>
<http://www.scordio.ru/obschestvo/istoriya/>
<http://www.moldpres.md/news/2014/11/22/14001291>
<http://jurnalul.ro/special-jurnalul/zoia-ceausescu-eterna-victima-colaterala-7457.html>
<http://www.kp.ru/daily/24168/380297/>
<http://www.hrono.ru/statii/2006/angeliny.html>
http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=9249
https://adevarul.ro/international/rusia/orice-roman-lucid-nu-decat-clar-antisovietic-1_56b5a65c5ab6550cb881d751/index.html